ב"ה

עומק הפשט

עיוניס בדק"י

על פי 'לקוטי שיחות' כרך ט

פ' שופטים

הערות והארות יתקבלו בברכה בטל'
050–4125205 / 08–6882799
או במייל rizs@neto.bezeqint.net
ניתן גם להזמין לפרשיות נוספות

כל הזכויות שמורות
©

תוכן העיונים

א) על ה"ירא ורך הלבב" (כ, ח) הביא רש"י שני פירושים / מדוע לא די בהפירוש "כמשמעו" – ותו לא / רש"י דייק מהסדר בכתוב, שמדובר על יראה מיוחדת במינה

ב) לדעת רבי יוסי הגלילי (המובאת ברש"י כ, ח) כל חזרתם של הבונה, הנוטע והמארש היא "כדי לכסות" / למה ממאן ריה"ג לפרש שהם חוזרים מצד עצמם / ההוכחה היא מזה שמכריזים עליהם לפני "הירא ורך הלבב"

ג) רש"י (כ, ח) מביא את פירושיהם של רבי עקיבא ורבי יוסי הגלילי בשמותיהם / מה יסבור ריה"ג ב"ירא ורך הלבב כמשמעו" / ר"ע וריה"ג - לשיטתם הכללית / ביאור המחלוקת בפנימיות הענינים

א

"ויספו השוטרים לדבר אל העם ואמרו מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו" (כ, ח)

"הירא ורך הלבב – רבי עקיבא אומר: כמשמעו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולרלות חרב שלופה. רבי יוסי הגלילי אומר: הירא מעבירות שבידו; ולכך תלתה לו תורה לחזור על בית וכרם ואשה, לכסות על החוזרים בשביל עבירות שבידם, שלא יבינו שהם בעלי עבירה. והרואהו חוזר אומר שמא בנה בית, או נטע כרם, או ארש אשה":

דברי רש"י צ"ב:

א) לכאורה, ענין "הירא ורך הלבב" אינו דורש הסברה; זהו דבר המובן, שכאשר יוצאים למלחמה יש מי שמתעורר בו מורא ופחד – ואם כן, למה בכלל נדרש רש"י לפרש את דברי הכתוב, הרי הם מובנים מעצמם!

ב) זאת ועוד: אפילו אם רש"י רוצה לפרש להדיא את כוונת הכתוב, היה לו לומר בקיצור (וכדרכו בכ"מ[1]) – "הירא ורך הלבב, כמשמעו"[2]; למה איפוא הוצרך

1. ולדוגמא בפרשתנו: טז, יט. יז, יט.
2. כבספרי כאן.

להאריך ולבאר: "שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה"?

ג) ובעיקר קשה: למה לא הסתפק רש"י בפירוש הכתוב "כמשמעו" – וכדרכו לפרש הכתוב פשוטו כמשמעו – אלא הביא פירוש נוסף, "הירא מעבירות שבידו", שזה חידוש גדול לגבי המשמעות הפשוטה של הכתוב?

הכרזה אחרונה – סמוך להמלחמה

והביאור בזה:

כוונת רש"י אינה (רק) לפרש את עצם התיבות "הירא ורך הלבב" – שהן מובנות היטב מצד עצמן, ללא צורך בפירוש מיוחד – אלא ליישב קושיא כללית בפשט הפרשה:

הנה הכרזה זו – "מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו" – היא ההכרזה האחרונה בסדר הכתוב כאן;

לפני כן באים שתי הכרזות נוספות: א) "ונגש הכהן ודבר אל העם, ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים היום על אויביכם, אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם" וגו'; ב) "ודברו השוטרים אל העם לאמר, מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו .. אשר נטע כרם ולא חיללו .. אשר ארש אשה ולא לקחה, ילך וישוב לביתו פן ימות במלחמה וגו'" – ורק אחר כך באה ההכרזה דידן: "ויספו השוטרים לדבר אל העם, מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו".

והדבר קשה – הרי כאשר "הירא ורך הלבב" יוצא אל המלחמה, הוא מעמיד בסכנה את שאר אנשי החיל ואת כללות מהלך המלחמה, וכפי שהכתוב אומר: "ולא ימס את לבב אחיו כלבבו". אם כן, הכרזה זו היתה צריכה להיות ראשונה בסדר הדברים, שהרי היא עיקרית ביותר, ולמה מכריזים אותה רק בסוף?

וזהו שהוצרך רש"י לפרש להדיא את כוונת הכתוב, והאריך לומר שהכוונה היא למי "שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה": המכוון בהכרזה זו הוא (בעיקר) למי שעד עתה לא התיירא, והוא מתחיל לירא רק עכשיו – כאשר מתקרבת שעת המלחמה והוא רואה בפועל את ה"חרב שלופה"; ומשום כך דחו את ההכרזה של "מי האיש הירא" עד הסוף, סמוך מאד ליציאה למלחמה ממש, כדי

שישוב גם איש זה, שיראתו מתעוררת רק עתה.

[ולפי זה יובן מדוע רש"י אינו מפרש שהיראה היא מפני הגפת התריסים וצהלת הסוסים כו'[3], כי צהלת הסוסים וכו' היינו בעת המלחמה גופא, ובמילא, גם בסוף ההכרזות עדיין אין הידיעות על דברים אלה מפחידים את הירא יותר מאשר לפני כן;

מה שאין כן ענין "קשרי המלחמה", שפירושו[4] "שמתקשרים לעמוד צפופים שלא יפרידום אויבים", וכן "חרב שלופה" – הרי עוד טרם יציאתם מהספר מתקשרים לעמוד צפופים ובחרבות שלופות, ולכן עלול הדבר לעורר יראה מיוחדת באופן מיידי].

טעם האיחור – "כדי לכסות"

אולם פירוש זה אינו חד וחלק, כי בפשטות כל שלושת ההכרזות – "אל ירך לבבכם", "מי האיש אשר בנה בית .. נטע כרם .. ארש אשה", "מי האיש הירא" – הוכרזו זו אחר זו בסמיכות, ולא היה ביניהם דבר העלול להגדיל כל כך את המורא, ואם כן עדיין מסתבר יותר היה להקדים את ההכרזה "מי האיש הירא ורך הלבב" בגלל חשיבותה.

ולכן מביא רש"י פירוש נוסף, ש"הירא ורך הלבב" פירושו "הירא מעבירות שבידו" – והוא מסביר, שזה הטעם שהחזירה התורה את מי שנטע כרם וכו', כדי "לכסות על החוזרים בשביל עבירות שבידם, שלא יבינו שהם בעלי עבירה"; ולפי זה מבואר היטב למה דחו את ההכרזה של "הירא ורך הלבב" לבסוף – כי אם הכרזה זו היתה ראשונה, הרי שהכל היו רואים כיצד בעלי העבירה חוזרים;

ולכן קודם כל הכריזו על חזרתם של מי שבנה בית, נטע כרם וארש אשה, ורק אחר כך על חזרתם של היראים מעבירות שבידם, כי דוקא בסדר זה לא יתבייש הירא מעבירות שבידו לחזור, כי הרואה אותו חוזר יתלה הרואה שהוא חוזר בגלל ההכרזות הקודמות[5].

---

3. שהזכיר לפני כן בפסוק ג.

4. כדברי רש"י סוטה מד, א.

5. וליתר ביאור – ראה לקמן סימן ב.

אולם אף על פי כן, למרות שלפי הפירוש השני מובן היטב סדר ההכרזות – יותר מאשר לפי הפירוש הראשון – סוף סוף, הרי פירוש זה אינו "כמשמעו", שהרי משמעות פשט הכתוב היא שהאדם ירא מפני המלחמה עצמה, ולכן הפירוש הראשון והעיקרי הוא דוקא הפירוש הראשון: "הירא ורך הלבב כמשמעו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה".

[ולהוסיף, שלפי הפירוש הראשון אתי שפיר כפל הלשון בכתוב "הירא ורך הלבב" – כנגד ב' הפרטים: "שאינו יכול (א) לעמוד בקשרי המלחמה (ב) ולראות חרב שלופה"].

רבי עקיבא לשיטתיה

ובדרך הדרוש יש להוסיף בביאור הפירוש הראשון, שנאמר על ידי רבי עקיבא – שהטעם דלא ס"ל הפירוש ש"הירא ורך הלבב" הוא "הירא מעבירות שבידו", אלא השאיר את הכתוב "כמשמעו" [למרות שלפי זה אין סדר הכתובים כל כך שפיר, כנ"ל בארוכה] הוא משום דלשיטתיה אזיל[6]:

חז"ל אומרים על רבי עקיבא שהוא היה "רגיל לזכות את ישראל"[7]. ולכן, כאשר ראה רבי עקיבא ביהודי תנועה של תשובה, הוא זיכה אותו מיד.

ולכן אליבא דרבי עקיבא, אם יהודי הוא "ירא מעבירות שבידו", הרי זה עצמו מוכיח שהוא מרגיש היטב שהעבירה היא דבר רע, עד כדי כך שהוא ראוי לקבל עונש עליה והוא מפחד מפני זה; והרי זה ענין של חרטה על העבירה – הרהור תשובה.

ואף אם אינו מוצא אומץ בנפשו כדי לפרוש מחטאיו בפועל, סובר רבי עקיבא – לפי דרכו "לזכות את ישראל" – שזה נחשב כמו חסרון "צדדי" לגבי עצם הענין, שהוא הרהר בתשובה והבין בהתעוררות כללית שהעבירה היא דבר רע ומזיק כו'.

ולכן אין רבי עקיבא מפרש ש"הירא ורך הלבב" הוא "הירא מעבירות שבידו" – כי אם הוא אכן "ירא מעבירות שבידו" הרי זה עצמו נחשב כמו התעוררות תשובה, ואם כן, על ידי היראה עצמה מתכפרים ה"עבירות שבידו", ושוב אין לו לירא מהליכה במלחמה.

---

6. ליתר ביאור – ראה לקמן סימן ג.

7. רש"י ד"ה שבקיה – סנהדרין קי, ב.

[אלא שלמעשה, ברור שלאחר התעוררות כללית זו, למרות כל מעלתה כו', צריך האדם להמשיך ולהתעורר בהתעוררות פרטית ולפרוש מחטאיו בפועל ממש –

וי"ל שזהו הרמז בהמשך דברי רש"י, שלא הסתפק בפירוש רבי עקיבא לבד אלא המשיך והביא את זה ש"הירא מעבירות שבידו" צריך לחזור מן המלחמה, היינו, שסוף סוף המסקנה היא שצריך לחזור בתשובה ממש, ועדיין יש לו לפחד כו' כל זמן שלא שב מחטאיו בפועל].

ועל ידי שיהודים מתעוררים בתשובה, הן בהתעוררות כללית והן בהתעוררות פרטית, זוכים לכתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה, הן טוב כללי והן טוב בכל הפרטים.

(חלק ט – שופטים ב)

ב

"והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם. ואמר אלהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם. כי ה' אלקיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם. ודברו השוטרים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישוב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו. ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו ילך וישוב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחללנו. ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילך וישוב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה. ויספו השוטרים לדבר אל העם ואמרו מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו" (כ, ב-ח)

"הירא ורך הלבב – רבי עקיבא אומר: כמשמעו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה;

רבי יוסי הגלילי אומר: הירא מעבירות שבידו. ולכך תלתה לו תורה לחזור על בית וכרם ואשה, לכסות על החוזרים בשביל עבירות שבידם, שלא יבינו שהם בעלי עבירה. והרואהו

חוזר לומר שמא בנה בית, או נטע כרם, או ארש אשה. פן ימות במלחמה – ישוב פן ימות, שאם לא ישמע לדברי הכהן כלאי הוא שימות":

בביאור הטעם שמפרש רש"י את התיבות "פן ימות במלחמה" – רק לאחר שפירש את ענין "הירא ורך הלבב" שכתוב לאחרי זה[8], ביארו מפרשים[9]:

לדעת רבי עקיבא, שמפרש "הירא ורך הלבב" כמשמעו, אין צורך בפירוש מיוחד על מ"ש "פן ימות במלחמה", כי הפירוש כפשוטו:

"יש לחוש שימות במלחמה .. לפי שמלחמה היא מקום סכנה, ושמא לא יעשו לו נס, והתורה חסתה עליו מפני עגמת נפש"[10];

אולם מדעת רבי יוסי הגלילי, שמפרש "הירא ורך הלבב" על מי שהוא "ירא מעבירות שבידו" – מוכח שלא ס"ל הטעם ש"התורה חסתה עליו מפני עגמת נפש". ולכן אומר רבי יוסי הגלילי, שכל הטעם לחזרת בונה בית, נוטע כרם ומארש אשה, הוא רק כדי "לכסות על החוזרים בשביל עבירות שבידם", שלא יתביישו. כלומר: הם לא חוזרים בשביל עצמם (כדעת רבי עקיבא), אלא מטעם צדדי – בשביל לכסות על זה הירא מעבירות שבידו.

["ולכן צותה תורה שגם אלו יחזרו .. כדי שהעולם לא ידעו אם החוזרים הם מחמת עבירות שבידם או שהם אחד מהשלושה החוזרים אפילו בלא עבירות, מפני עגמת נפש; אבל באמת אין כוונת התורה מפני עגמת נפש, אלא שהעולם יסברו כך"[11]].

ומעתה, לאחר שנתבאר כי לדעת רבי יוסי הגלילי אין התורה חוששת לחייהם של הבונה בית, נוטע כרם ומארש אשה, אלא כל חזרתם היא מטעם צדדי – קשה לשון הכתוב "פן ימות במלחמה"?

וע"ז ממשיך רש"י ומפרש, שאף שמלכתחילה לא חששנו למיתתם, הרי עתה שנצטוו "ילך וישוב לביתו" – אף שכל הטעם לזה הוא כדי לכסות על עוברי עבירה,

---

8. כן הוא בדפוס ראשון ועוד.

9. ראה גור אריה. שפתי חכמים. משכיל לדוד. ועוד.

10. ל' הנחלת יעקב.

11. ל' הנחלת יעקב.

סוף סוף הרי בפועל נצטוו בזה – ולזה חוששים אנו עתה "שאם לא ישמע לדברי כהן כדאי הוא שימות".

למה שולל ריה"ג הטעם ד"עגמת נפש"?

העולה מכ"ז, שלדעת רבי עקיבא מתפרשת חזרתם של הבונה, הנוטע והמארש, פשוטה כמשמעה – "פן ימותו במלחמה", ויש בדבר משום עגמת נפש (ולכן חסה התורה עליהם יותר משאר היוצאים למלחמה); אולם לרבי יוסי הגלילי אין טעם זה של "עגמת נפש", ולכן מפרש שבעצם לא היו צריכים לחזור מהמלחמה, אלא כל חזרתם היא מסיבה צדדית בלבד.

ויש להבין – ב"פשוטו של מקרא": מהיכן למד רבי יוסי הגלילי לשלול את הטעם של "עגמת נפש", שלפיו מובן החשש "פן ימות במלחמה" כמשמעו?

ובמפרשי רש"י יש שלמדו[12], שלדעת רבי יוסי הגלילי, מי שאין בידו עבירות – אין טעם שיחשוש מפני מיתה במלחמה, כי בוודאי לא ימות. וזהו שמפרש רבי יוסי הגלילי, שדוקא מי שהוא "ירא מעבירות שבידו", הוא שצריך לפחד מפני המלחמה; אבל הבונה, הנוטע והמארש, אין להם מה לחשוש כיון שאין בידם עבירות, ולכן בהכרח לומר שכל חזרתם היא לא בשביל עצמם, אלא רק כדי "לכסות" על בעלי עבירה.

אבל לכאורה, סברא זו אינה מתאימה כלל בדרך הפשט; שהרי כבר מצינו אצל יעקב אבינו, שחשש ביותר וביותר לחייו של בנימין בנו – "פן יקראנו אסון", ופירש רש"י שם שסיבת חששו היתה מפני ש"השטן מקטרג בשעת הסכנה"[13].

ואם שם חשש יעקב לחיי בנימין – על אחת כמה וכמה כאשר מדובר על מלחמה, שהיא בוודאי "שעת הסכנה"[14], ובוודאי שיש מקום לחשוש "פן ימות במלחמה" [ובפרט שהרי "אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא"[15]]!

---

12. ראה רא"ם. גור אריה. ועוד.

13. מקץ מב, ד; ויגש מד, כט.

14. וכמפורש גם ברש"י פ' תצא כג, י, שמביא בענין יציאה למלחמה את זה "שהשטן מקטרג בשעת הסכנה".

15. קהלת ז, כ.

[ואף שהובטחו "כי ה' אלוקיכם ההולך עמכם .. להושיע אתכם", הרי:

א) אפשר שזהו בנוגע להכלל, ולא בנוגע ליחידים. וראה רמב"ן על אתר[16]: "כדרך הארץ בכל המלחמות ימותו אנשים גם מכת הנוצחים".

ב) אפילו את"ל שההבטחה היא גם בנוגע ליחידים, הרי סו"ס בכל אחד יש החשש "שמא יגרום החטא", כפי שמוכח מזה שאפילו יעקב אבינו חשש לזה[17]].

ומעתה הדרא קושיא לדוכתא – למה ממאן רבי יוסי הגלילי לפרש את החשש "פן ימות במלחמה" פשוטו כמשמעו, שהתורה חסה על הבונה, הנוטע והמארש מפני "עגמת נפש"?

סדר הכתובים מוכיח

ונ"ל, שיסודו של רבי יוסי הגלילי הוא מסדר הכתובים[18]:

הנה הכתוב מקדים את ההכרזה על הבונה, הנוטע והמארש לפני ההכרזה על "הירא ורך הלבב".

ולכאורה הדבר קשה:

החשש "פן ימות במלחמה", שבגללו מחזירים את הבונה, הנוטע והמארש, הוא ענין פרטי שלהם, שחסה התורה עליהם מפני עגמת נפש – אבל אין זה פוגע בכללות מהלך המלחמה;

אבל כאשר "הירא ורך הלבב" יוצא אל המלחמה, הוא מעמיד בסכנה את שאר אנשי החיל ואת כללות מהלך המלחמה, וכפי שהכתוב אומר: "ולא ימס את לבב אחיו כלבבו".

אם כן, קודם כל היו צריכים להכריז על חזרתו של "הירא ורך הלבב", שהיא עיקרית ביותר, ורק אחר כך את ההכרזות על הבונה, הנוטע והמארש!

יתירה מזו: אפילו כדי "לכסות" על החוזר בגלל עבירות שבידו – שזהו הטעם שמקדימים הכרזה אחרת, כי אם היתה זו ההכרזה הראשונה היה ניכר מיד על בעלי

16. פסוק ד.
17. פרש"י וישלח לב, יא.
18. ראה גם לעיל סימן א.

עבירה שמכינים עצמם לחזור, ודוקא כאשר קדמה הכרזה אחרת אז "לא יבינו שהם בעלי עבירה" – די ומספיק בהכרזה אחת קודם ל"מי האיש הירא ורך הלבב", ורק אחר כך יכריזו על שתי ההכרזות הנותרות!

מזה מוכיח רבי יוסי הגלילי, שכל הטעם לחזרתם של הבונה, הנוטע והמארש, הוא לא בשביל עצמם (בגלל עגמת נפש וכיו"ב), אלא אך ורק בשביל "הירא מעבירות שבידו", כדי שלא יתבייש; וזהו הטעם שההכרזה עליהם קודמת ל"מי האיש הירא ורך הלבב", כי כל החזרה שלהם היא רק בשביל למנוע הבושה שתהיה לזה החוזר בגלל עבירות שבידו, ש"הרואהו חוזר אומר שמא בנה בית או נטע כרם או ארש אשה" – ולצורך זה מכריזים עליהם לפני כן. –

כי, גם אם בפועל היו בעלי עבירה חוזרים אחרי שאר ההכרזות, הרי מיד כשמכריזים "מי האיש הירא ורך הלבב" היה ניכר בפניהם של בעלי עבירה שמתכוננים לחזור.

[ואין להקשות, דאם כן די שרק אחד משלושה אלה יחזור – דאינו, שהרי הטעם של כל שלשה אלו אחד הוא, "דבר של עגמת נפש הוא זה", ולכן אין לחלק בנוגע לדינם;

אבל בנוגע להכרזה עליהם היה אפשר לחלק, ולהכריז הכרזה אחת קודם ל"מי האיש הירא ורך הלבב" ושתי הכרזות לאחר מכן (ובפרט שמכריזים על כל אחד בפני עצמו) – ומזה שמכריזים כל שלושת ההכרזות קודם ל"מי האיש הירא", מובן שכל הכוונה בחזרתם היא רק בשביל "לכסות" על "הירא מעבירות שבידו"].

(חלק ט – שופטים ב)

ג

"והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם. ואמר אלהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם. כי ה' אלקיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם. ודברו השוטרים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישוב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו. ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו ילך וישוב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחללנו. ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילך וישוב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה. ויספו השוטרים לדבר אל העם ואמרו מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו" (כ, ב־ח).

"הירא ורך הלבב – רבי עקיבא אומר: כמשמעו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה;

רבי יוסי הגלילי אומר: הירא מעבירות שבידו. ולכך תלתה לו תורה לחזור על בית וכרם ואשה, לכסות על החוזרים בשביל עבירות שבידם, שלא יבינו שהם בעלי עבירה. והרואהו חוזר אומר שמא בנה בית, או נטע כרם, או ארש אשה":

"כלל" הוא בפירוש רש"י עה"ת, שכאשר רש"י מציין במפורש את שמותיהם של בעלי הפלוגתא (שלא כדרכו הכללית לכתוב רק "יש אומרים" וכיו"ב, בלי להזכיר שמם), הרי כוונתו בזה להוסיף ביאור בתוכן השיטות; ומעתה יש לבאר גם בנידון דידן, את השייכות של השיטות לרבי עקיבא ולרבי יוסי הגלילי.

[ולהעיר, שבדברי חז"ל נזכרו עוד תנאים על שיטת רבי יוסי הגלילי[19]; שלפי זה מתחזק הדיוק בזה שהזכיר רש"י דוקא את שמו של רבי יוסי הגלילי (שבזה שולל תנאים אחרים), ולא כתב סתם "יש מרבותינו"[20] – שאז היה כולל עוד תנאים הסוברים כפירוש זה].

מה יאמר ריה"ג על "הירא" כמשמעו?

ויש להקדים ולברר בדעת רבי יוסי הגלילי – לפי שיטתו, מה יהיה הדין במי שהוא "ירא ורך הלבב" כמשמעו, "שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה"?

כלומר[21]:

בדעת רבי עקיבא, שפירש את "הירא ורך הלבב" כפשוטו, מי שמפחד מפני המלחמה עצמה – משמע בפשטות, שגם "הירא מעבירות שבידו" נכלל בזה[22]; כי, למאי נפקא מינה האם יראתו היא מפני "שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה" בכלל או מפני סיבה פרטית הגורמת לו לפחד (כ"עבירות שבידו") – הרי סוף סוף הוא מפחד מפני ההליכה למלחמה ואם כן "ילך וישוב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו"!

אך בדעת רבי יוסי הגלילי, שפירש את "הירא ורך הלבב" דוקא במי ש"ירא מעבירות שבידו" – מה יהיה (לפי דעתו) במי שאין עבירות בידו והוא ירא מפני עצם המלחמה?

ולכאורה היה נראה להוכיח (בדרך הפשט[23]), שלפי דעת רבי יוסי הגלילי באמת

---

19. ראה ספרי כאן וסוטה מד, א.
20. כלשונו בפרשתנו יט, ה.
21. בהבא לקמן – ראה גם באר בשדה על רש"י כאן.
22. אך ראה לקמן (בדרך הדרוש וכו').
23. וראה סוטה מד, ב – בדרך ההלכה.

מי שירא סתם כך מפני המלחמה (ואין "עבירות בידו") – הרי שאין הוא חוזר ממערכי המלחמה:

רבי יוסי הגלילי מפרש, שהטעם ש"תלתה לו תורה לחזור על בית וכרם ואשה" הוא "לכסות על החוזרים בשביל עבירות שבידם, שלא יבינו שהם בעלי עבירה. והרואהו חוזר אומר שמא בנה בית, או נטע כרם, או ארש אשה" – כלומר: בלעדי זאת לא היה הכתוב פוטר את הבונה, הנוטע והמארש מן המלחמה, וכל הטעם שפטר אותם הכתוב הוא רק כדי "לכסות" על אלו החוזרים מפני עבירות שבידם[24];

ומעתה, אם גם מי שירא מפני עצם המלחמה צריך לחזור לביתו – הרי "הירא מעבירות שבידו" מכוסה כבר על ידי אלו שחוזרים מפני היראה בכלל, ושוב אין מקום שיבינו שהוא "בעל עבירה", כי יאמרו עליו שהוא מאלו המפחדים מפני עצם המלחמה! ולמה איפוא צריך להחזיר גם את הבונה, הנוטע והמארש?

ומזה משמע לכאורה, שבאמת "הירא ורך הלבב כמשמעו" אינו חוזר לביתו – לדעת רבי יוסי הגלילי.

אך כד דייקת שפיר, מכיון שהכתוב מסיים "ולא ימס את לבב אחיו כלבבו", מוכרחים לומר ש(גם לדעת רבי יוסי הגלילי) אין המפחד מפני עצם המלחמה יכול ללכת למלחמה, שהרי גם ביחס אליו קיים חשש זה של "לא ימס את לבב אחיו כלבבו".

והטעם שהוצרכו להחזיר את הבונה, הנוטע והמארש בשביל "לכסות על החוזרים בשביל עבירות שבידם" – ולא הסתפקו בזה שהם "מכוסים" על ידי אלו החוזרים מפני היראה מעצם המלחמה – צריך לפרש כך:

אלו שמפחדים מפני עצם המלחמה, היו צריכים לחזור מיד לאחר ההכרזה הראשונה – דברי הכהן שאמר "אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם"; ואמנם, הכהן לא אמר במפורש שמי שירא מפני המלחמה עליו לשוב לביתו, אבל מתוך דבריו היה מובן בדרך ממילא – שמי שאינו יכול לקיים בעצמו "אל ירך לבבכם", הרי עליו לשוב לביתו.

ולכן, כיון שהחוזרים מפני עצם המלחמה היו שבים מיד לאחר הכרזת הכהן, הרי היה יכול להיות מצב שעד שהשוטרים מתחילים בהכרזותיהם כבר שבו כל אלו

24. וראה בפרטיות לעיל סימן ב.

שמפחדים מפני המלחמה גופא, ואז – כאשר השוטרים מכריזים ש"הירא מעבירות שבידו" צריך לחזור לביתו, רואים הכל מי הם בעלי העבירה!

וזהו איפוא הטעם שתלתה התורה לחזור גם לבונה, נוטע ומארש – שדוקא כך יהיו "מכוסים" בעלי העבירה ולא יידעו מי הם.

"בהרחבה" או "בדיוק ובצמצום"

והנה לפי הנ"ל נמצא, שבאמת אין מחלוקת בין רבי יוסי הגלילי לרבי עקיבא במהות מי שנדרש לשוב לביתו, כי גם לרבי יוסי הגלילי צריך "הירא ורך הלבב כמשמעו" לשוב לביתו; כל המחלוקת היא בפירוש ההכרזה של "הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו": לפי רבי עקיבא "הירא ורך הלבב" כולל את כל סוגי היראה, ואילו לפי רבי יוסי הגלילי פירוש "הירא ורך הלבב" הוא רק מי ש"ירא מעבירות שבידו", ואילו מי שמפחד מפני עצם המלחמה צריך לשוב (לא מכח הכרזה זו של "הירא ורך הלבב", אלא) מכח דברי הכהן שלפני זה: "אל ירך לבבכם וגו'".

וכדי להוסיף ביאור בטעם מחלוקתם – דלכאורה[25], מדוע באמת "מצמצם" רבי יוסי הגלילי את משמעות ההכרזה של "הירא ורך הלבב", ואז נמצא שאין הכרזה מפורשת למי שירא מפני עצם המלחמה[26] – מציין רש"י את שמותיהם, דלשיטתייהו אזלי:

מצינו בכמה מחלוקות של רבי יוסי הגלילי עם רבי עקיבא את אותו היסוד – רבי עקיבא לומד את דברי הכתוב בהרחבה, כלומר: שהכתוב כולל בתוכו כמה ענינים, ואילו רבי יוסי הגלילי לומד את דברי הכתוב באופן של דיוק וצמצום, כלומר: שהכתוב מדבר רק על דבר אחד, פרט אחד.

ולדוגמא:

א) בפרשה הסמוכה, פרשת כי תצא[27], מדובר על "נערה בתולה אשר לא אורשה"

---

25. ולהעיר, שאין זו קושיא גמורה, שהרי כמה ענינים ודינים שבתורה נלמדים מאמירה כללית וכיו"ב; אלא שבענינו יש יותר קושי, כיון שדיניו וענייניו אמורים בפרטיות, ולכן גם מחלקים את הבונה, הנוטע והמארש לשלושה פסוקים, כ"א בפ"ע – ולכן גם התירוץ ע"ז מרמזו רש"י, אבל אינו כותבו בפירוש.

26. אלא שהוא נלמד בדרך ממילא מהכרזת הכהן "אל ירך לבבכם", כנ"ל.

27. כב, כח.

שמקבלת קנס במקרים מסויימים. ונחלקו רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא, בדין נערה שנתארסה אך לאחר מכן נתגרשה[28]: רבי יוסי הגלילי סובר, שאין לה קנס, כי "אשר לא אורשה" פירושו דוקא מי שלא נתארסה מעולם, ואין כוונת הכתוב לכלול בזה גם מי שנתארשה ונתגרשה; אולם רבי עקיבא חולק וסובר שיש לה קנס, כי לדעת רבי עקיבא ההגדרה "אשר לא אורשה" היא הגדרה כללית, ושפיר אפשר לכלול בזה גם מי שפעם היתה ארוסה – כיון שעתה היא כבר נתגרשה מאירוסין אלו (ועכשיו היא במצב ש"לא אורשה").

ב) בפרשת בא[29] מזהיר הכתוב על קרבן הפסח – "אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל". ונחלקו בגדר "ובשל מבושל", מה נכלל בזה[30]: רבי יוסי הגלילי סובר, שדוקא כאשר מבשלים את הבשר בתוך הקדירה אז נחשב הדבר לבישול, אבל אם הוא "נותן את כרעיו ואת בני מעיו לתוכו" וצולה אותו כך – אין זה נחשב בישול; ואילו רבי עקיבא סובר ש"כמין בישול הוא זה", היינו, שגם מצב זה של "נותן את כרעיו ואת בני מעיו לתוכו" נכלל בכלל "ובשל מבושל", ואסור לעשות כן בבשר הפסח.

ואף בענייננו חלוקים הם – לשיטתייהו – בפירוש "הירא ורך הלבב":

לפי רבי עקיבא, הלומד בכל מקום את לשון הכתוב באופן של הרחבה, כך שהכתוב מתייחס לענינים רבים – מסתבר לפרש ש"הירא ורך הלבב" כולל בתוכו כל סוגי היראה; ואילו לפי רבי יוסי הגלילי, שבכל מקום לומד את דברי הכתוב באופן של דיוק וצמצום, שהכתוב מתייחס לפרט אחד בלבד – הרי מסתבר יותר לפרש ש"הירא ורך הלבב" מתייחס לסוג אחד של מורא בלבד, "הירא מעבירות שבידו".

"לזכות את ישראל"

ויש להוסיף ולבאר – בדרך הדרוש[31]:

הנה חז"ל מספרים על רבי עקיבא שהוא היה "רגיל לזכות את ישראל"[32], ומובן

28. משנה כתובות לח, א.
29. יב, ט.
30. משנה פסחים עד, א.
31. ראה גם לעיל סימן א בסופו.
32. רש"י ד"ה שבקיה – סנהדרין קי, ב.

איפוא שהוא היה משתדל להפליא במעלתם, ולראות בהם כיצד הם שייכים וקרובים לאביהם שבשמים.

[אמנם בשיטת רבי יוסי הגלילי מצינו שנחלק על רבי עקיבא, ולא קיבל את זה שרבי עקיבא מפליא במעלתו של בשר ודם. ולכן, כשאמר רבי עקיבא שיש למעלה "שני כסאות" כביכול, "אחד לו (לקב"ה) ואחד לדוד" – אמר לו רבי יוסי הגלילי[33]: "עקיבא, עד מתי אתה עושה שכינה חול (להושיב אדם בצידו)"?! היינו, שלא נוח לרבי יוסי הגלילי שמשווים בין דוד המלך לבין הקב"ה].

ולכן אליבא דרבי עקיבא, אם יהודי הוא "ירא מעבירות שבידו", הרי זה עצמו מוכיח שהוא מרגיש היטב שהעבירה היא דבר רע, עד כדי כך שהוא ראוי לקבל עונש עליה והוא מפחד מפני זה; והרי זה כעין ענין של חרטה על העבירה – הרהור תשובה.

ואף אם אינו מוצא אומץ בנפשו כדי לפרוש מחטאיו בפועל, סובר רבי עקיבא – לפי דרכו "לזכות את ישראל" – שזה נחשב כמו חסרון "צדדי" לגבי עצם הענין, שהוא הרהר בתשובה והבין בהתעוררות כללית שהעבירה היא דבר רע ומזיק.

ולכן אין רבי עקיבא מפרש ש"הירא ורך הלבב" הוא "הירא מעבירות שבידו", כי אם הוא אכן "ירא מעבירות שבידו" הרי זה עצמו נחשב כמו התעוררות תשובה, ואם כן, על ידי היראה עצמה מתכפרים ה"עבירות שבידו", ושוב אין לו לירא מהליכה במלחמה.

[ויש להוסיף ולהעיר ממה שמצינו עוד מחלוקות בין רבי עקיבא לרבי יוסי הגלילי, שרבי יוסי הגלילי מחמיר בהשלילה שעל ידי מעשה החטא, ואילו רבי עקיבא מיקל יותר: (א) בענין עיר הנדחת[34] – לפי רבי עקיבא "לא תבנה עוד, לכמות שהיתה אינה נבנית, אבל נעשית היא גנות ופרדסים", ואילו רבי יוסי הגלילי מחמיר שאסור לעשות שם גם "גנות ופרדסים". (ב) רוצח בשוגג שיצא מחוץ לעיר מקלטו[35] – לפי רבי יוסי הגלילי על גואל הדם יש "מצוה" ממש להורגו, ואילו לפי רבי עקיבא זו רק "רשות". ודו"ק].

(חלק ט – שופטים ב)

33. חגיגה יד, א.

34 . סנהדרין קיא, ב.

35. מכות יא, ב.

לע"נ

הרה"ח ר' **אורי**

בן הרה"ח ר' **שאול**

בן-שחר

מראשוני הפעילים והמחנכים ב"רשת אהלי יוסף יצחק ליובאוויטש"

שימש שנים רבות כמנהל בי"ס חב"ד ביפו, ולאחר מכן כראש כולל
"תפארת זקנים לוי יצחק" בתל אביב

נלב"ע בעש"ק י"ז אלול תשס"ז

תנצב"ה